

વિકાસ શર્મા

વિકાસ શર્મા ઉદ્યોગ સાથે સંકળાયેલા છે. તેઓ અવારનવાર પોતાના અનુભવો વર્ણવતા હોય છે. આ અનુભવ અંગ્રેજી સામયિકમાંથી લેવામાં આવ્યો છે.

અહીં વર્ણવાયેલી ઘટના આંખ ઊઘાડે તેવી છે. પૈસા આપીને વસ્તુ ખરીદી હોય તો પણ એને બગાડવાનો અધિકાર કોઈનેય નથી, કારણ કે સામગ્રી આખા સમાજની છે. દરેક વસ્તુનો સાર્થક ઉપયોગ થવો જોઈએ એ સૃષ્ટિસંતુલન માટે પણ જરૂરી છે. વળી, પોતાને ઊંચા માનીને અન્ય દેશના લોકોને માટે પૂર્વગ્રહો ધરાવવા એ કેટલું ભ્રામક હોય છે એ પણ આ પ્રસંગ સમજાવે છે.

જર્મની ઉદ્યોગ-ધંધાની દૃષ્ટિએ ઘણો આગળ વધેલો દેશ છે. ટેકનોલોજીની દૃષ્ટિએ પણ આગળ છે. નાનાં નાનાં નગરોમાંયે ઉચ્ચ ટેકનોલોજીવાળી ચીજવસ્તુ બનાવાય છે. આથી આપણને એમ થાય કે આવા દેશના લોકો ઘણું મોજશોખવાળું અને વૈભવવિલાસી જીવન જીવતા હશે. કમ સે કમ મારા મનમાં તો એવી જ છાપ હતી, પરંતુ હમણાં મારે જર્મની જવાનું થયું અને મેં નજરોનજર જે જોયું તેમ જ કેટલાક જાત-અનુભવો થયા ત્યારે મને થયું કે આપણા લોકોની આવી છાપ કેટલી ખોટી છે !

હું હેમ્બર્ગ પહોંચ્યો, ત્યારે હેમ્બર્ગમાં કામ કરતા મારા મિત્રોએ મારા માટે એક પાર્ટી ત્યાંના એક રેસ્ટોરાંમાં ગોઠવી હતી. અમે રેસ્ટોરાંમાં પ્રવેશ્યા ત્યારે મેં જોયું કે ત્યાં ઘણાં બધાં ટેબલો ખાલી હતાં. એક ટેબલ ઉપર એક યુવાન દંપતી પોતાનું ભોજન લઈ રહ્યું હતું. ટેબલ ઉપર માત્ર બે જ ડિશ હતી. મને થોડું આશ્ચર્ય થયું. આવું સાદું ખાણું ! છોકરો કંજૂસ લાગે છે. આપણે ત્યાં તો જુવાનડો છોકરીને લઈ રેસ્ટોરાંમાં જાય, તો જાતજાતની વાનગીઓથી તેને આંજી નાખે !

બીજા એક ટેબલ ઉપર કેટલીક વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ હતી. વેઈટર આવે અને એમની દરેકની ડિશમાં પોતાના વાસણમાંથી ખાવાનું પીરસી જાય. દરેક જણ બધું જ ખાઈ જાય, ડિશમાં એક દાણોય છાંડે નહિ.

જો કે અમે એમના તરફ ઝાઝું ધ્યાન આપ્યું નહિ, કેમકે અમે અમારા ખાવામાં પડ્યા હતા. અમને સારી એવી ભૂખ લાગેલી એટલે મારા સ્થાનિક મિત્રોએ ઘણું બધું ખાવાનું મંગાવેલું.

રેસ્ટોરાંમાં ગિરદી નહિ હોવાથી ખાણું ઝટ આવ્યું અને અમારે બીજાં પણ કામો હોવાથી અમે ખાણું જલદી પતાવ્યું. ખાઈને અમે ઊઠ્યા ત્યારે લગભગ નહિ-નહિ તોયે અમે મંગાવેલ ભોજનમાંથી ત્રીજાભાગનું ભોજન અમારી ડિશોમાં છંડાયેલું હતું.

અમે હજી રેસ્ટોરાંમાંથી બહાર નીકળી રહ્યા હતા, તેવામાં કોઈકે અમને બોલાવ્યા. અમે જોયું તો પેલી વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ અમારા વિશે રેસ્ટોરાંના માલિક સાથે કાંઈક વાત કરી રહી હતી. જ્યારે એમણે અમારી સાથે અંગ્રેજીમાં વાત કરવા માંડી, ત્યારે અમને સમજાયું કે અમે આટલો બધો ખોરાક અમારી ડિશમાં છોડીને ઊભા થઈ ગયેલા, તે એમને ગમ્યું નહોતું.

અમને થયું કે તેઓ નાહકના ખણખોદિયા છે. એટલે અમે એમને કહી દીધું : “અમે જે મંગાવેલું તેના પૂરેપૂરા પૈસા અમે ચૂકવી દીધા છે. અમે કેટલું ખાધું અને કેટલું છાંડ્યું તેની તમારે શી નિસ્ખત ?”

પેલી વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ તો ગુસ્સે થઈ ગઈ. તેમાંની એક જણીએ પોતાનો ફોન કાઢ્યો અને કોઈકની સાથે વાત કરી. થોડીવારમાં તો સોશિયલ સિક્યોરિટીનો યુનિફોર્મ પહેરેલો એક જણ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. જે બધું બન્યું તે જાણીને તેણે તો અમને 50 યુરોનો દંડ કર્યો.

અમે શાંત રહ્યા. સ્થાનિક મિત્રોએ 50 યુરોનો દંડ ચૂકવી દઈને તેની પાસે ફરી-ફરી પોતાની દિલગીરી વ્યક્ત કરી.

પેલા ઓફિસરે કડક અવાજમાં મક્કમતાથી અમને કહ્યું : “તમને જોઈતું હોય તેટલું જ, તમે ખાઈ શકતા હો તેટલું જ મંગાવો. પૈસા તમારા છે, પણ બધી સાધન-સામગ્રી તો સમાજની છે. દુનિયામાં હજી એવા ઘણા લોકો છે જે આ બધી સાધન-સામગ્રીના તીવ્ર અભાવથી પીડાય છે. માટે આ સાધન-સામગ્રીનો જરીકેય બગાડ કરવાનો તમને કોઈ હક્ક નથી.”

અમે છોભીલા પડી ગયા. અમને એમની વાત તદ્દન સાચી લાગી. આવા ધનવાન દેશના લોકોનું આવું માનસ જોઈ અમને અમારી જાત ઉપર શરમ ઊપજી. ખરેખર, આપણે આવી બાબતનો ગંભીરતાથી વિચાર કરવો જોઈએ. આપણે તો ધનવાન નહિ એવા દેશના નાગરિકો છીએ. આપણે તો આવી રીતના અભાવથી પીડાતા લોકોને નજરોનજર જોઈએ છીએ. છતાં આપણી આંખ ઊઘડતી નથી ! ખોરાકની ચીજ-વસ્તુઓનો પણ આપણે કેટલો બેફામ બગાડ કરીએ છીએ !

આ ઘટનાએ અમને બરાબર પાઠ ભણાવ્યો, અમને અમારી ખોટી આદતો સુધારવાનો બોધપાઠ આપ્યો.

અમને દંડ ભર્યાની જે ટિકિટ મળેલી, તેની ફોટોસ્ટેટ નકલ કરીને અમે દરેકે એક યાદગીરીરૂપે અમારી પાસે લઈ લીધી. અમે તે અમારા ઓરડાની દીવાલ ઉપર ચોંટાડીને રાખી છે - અમને કાયમ ઢંઢોળવા કે કોઈએ ક્યારેય કશાનોયે બગાડ કરવો નહિ.

(‘ભૂમિપુત્ર’માંથી)

શબ્દ-સમજૂતી

સમાનાર્થી શબ્દ/શબ્દાર્થ

છાપ એક વસ્તુ બીજી વસ્તુ ઉપર દબાવતાં ઊઠતી પ્રતિકૃતિ (અહીં) બીજાના મન પરની અસર; નિસ્ખત નાતો; ગિરદી લોકોની ભીડ; ખણખોદિયું ખણખોદ કરનારું, દોષ શોધનારું; યુરો યુરોપના દેશોના સમૂહ અપનાવેલ ચલણ; દંડ સજા, શિક્ષા; ખાણું ભોજન, જમણ; ઝટ જલદી; જરીક થોડુંક; ઢંઢોળવું હલબલાવી સભાન બનાવવા, ગરી જગાડવું.

તળપદા શબ્દો

ખાણું ભોજન; ઝટ જલદી; છંડાયેલું (અહીં) બાકી છોડેલું; જણ માણસ, વ્યક્તિ

વિરુદ્ધાર્થી શબ્દો

શાંતિ × અશાંતિ; કંજૂસ × ઉડાઉ; ધનવાન × ગરીબ; ધ્યાન × બેધ્યાન

રૂઢિ પ્રયોગ

આંજી નાખવું છક કરી નાંખવું, પ્રભાવિત કરવું; છોભીલા પડવું શરમ અનુભવવી; આંખ ન ઊઘડવી સભાન/જાગૃત ન થવું; પાઠ ભણાવવો ખો ભુલાવવી, બોધપાઠ આપવો

સ્વાધ્યાય

1. નીચેના પ્રશ્નો સાથે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી ખરાની (✓) નિશાની કરો.

(1) હોટેલમાં યુવાન દંપતી ભોજન કેટલું મંગાવતા હતા ?

(a) જથ્થાબંધ (b) વધારે પડતું (c) જરૂર પૂરતું (d) વારંવાર મંગાવતું હતું

(2) ભારતીયોએ ખોરાક છાંડવા માટે શરમ કેમ ન અનુભવી ?

(a) તેઓ ભારતીય હતા (c) બધા પુરુષો હતા
(b) તેઓ વિદેશી હતા (d) ખોરાકના પૈસા ચૂકવ્યા હતા

2. નીચેના પ્રશ્નોના એક-એક વાક્યમાં ઉત્તર લખો :

(1) વિદેશીઓ માટે લેખકને શો ખ્યાલ હતો ?

(2) વૃદ્ધ સ્ત્રીઓની ડિશમાં વેઈટર કેટલું પીરસતો હતો ?

3. નીચેના પ્રશ્નોના બે-ત્રણ વાક્યમાં ઉત્તર લખો.

- (1) વૃદ્ધ સ્ત્રીઓએ ખોરાક છાંડનાર માટે શું કર્યું ?
- (2) સિક્યોરિટી ઓફિસરે શું સમજાવ્યું ?

4. નીચેના પ્રશ્નનો સવિસ્તર ઉત્તર લખો.

- (1) ભૂલ કરનારાએ દંડની ટિકિટની ફોટોસ્ટેટ નકલ કરી ઘરની દીવાલ પર કેમ રાખી ?

વિદ્યાર્થી-પ્રવૃત્તિ

- જાહેર કાર્યક્રમો કે કૌટુંબિક પ્રસંગોમાં થતા ભોજનના બગાડ અંગે અવલોકન કરી શાળાની પ્રાર્થનામાં તેની રજૂઆત કરો.
- દુનિયામાં અને ભારતમાં કેટલા લોકોને પેટપૂરતું ખાવા મળતું નથી તેના આંકડા ગુગલ પરથી મેળવીને વર્ગખંડના અને શાળાના નોટિસબોર્ડમાં મૂકો.
- ભોજનનો બગાડ ન કરવાનું વ્રત લેવા માટે તમારા મિત્રોમાં પ્રચાર કરો.
- કુપોષણથી પીડાતાં, અર્ધભૂખ્યાં બાળકોના ફોટા મેળવી તમારા ઘરમાં ધ્યાન ખેંચાય તેમ અથવા ઘરમાં ફીઝ હોય તો તેના પર ચોંટાડો.

ભાષા-અભિવ્યક્તિ

- અમે જે મંગાવેલું તેના પૂરેપૂરા પૈસા અમે ચૂકવી દીધા છે. અમે કેટલું ખાધું અને કેટલું છાંડ્યું તેની તમારે શી નિસ્ખત !
- વ્યક્તિની માનસિકતા (બેજવાબદારી, ઉદ્વેગ, પૈસાનો અહંકાર, ખોટી પણ દલીલ કરવી વગેરે) પ્રગટ કરવામાં કેટલાંક વાક્યો ખૂબ ચોટડુક હોય છે. ‘તમારે શી નિસ્ખત’ એ આવો પ્રયોગ છે તે ધ્યાનમાં લો.
- લેખકે નાની છતાં પાયાની બાબત સમજાવવા માટે ઉપયોગમાં લીધેલાં વિશેષણ-વિશેષ્યોને જુઓ. વર્ણનમાં વિશેષણો કેવો અસરકારક ભાગ ભજવે છે તે સમજો :
નાનાં-નગર, યુવાન-દંપતી, કડક-અવાજ, ધનવાન-દેશ, ઉચ્ચ-ટેકનોલોજી, સાદું-ખાણું, તીવ્ર-અભાવ, બેફામ-બગાડ, વૈભવવિલાસી-જીવન, જાતભાતની-વાનગી, સાચી-વાત, ખોટી-આદત
- પ્રસંગની અસરકારકતા સાબિત કરવામાં રૂઢિપ્રયોગો ભાષામાં કેવા વણાઈ ગયા છે તે સમજો : પાઠ ભણાવવો, આંખ ઊઘડવી, આંજ નાખવું, બોધપાઠ આપવો, કાયમ ઢંઢોળવું.

શિક્ષકની ભૂમિકા

- ભારતીય પરંપરા મુજબ અનાજને પણ દેવ તરીકે પૂજવામાં આવે છે. અન્નદેવ જઠરાગ્નિને તૃપ્ત કરી જીવનચાલક બળ પૂરું પાડે છે. છતાં વાર-તહેવાર, લગ્નપ્રસંગ કે મેળાવડામાં થતા સમૂહભોજનમાં કે હોટેલોમાં અન્નનો ખૂબ બગાડ થાય છે. હોટેલમાં પૈસા આપ્યા છે તેથી મને બગાડ કરવાનો અધિકાર છે એવી ખોટી સમજ પર ચાબખો મારતો પ્રસંગ આ કૃતિમાં ઉદાહરણ દ્વારા રજૂ થયો છે તેની વિદ્યાર્થીઓ સાથે વિગતે ચર્ચા કરવી.
- પૈસા તમારા છે પણ ભોજન બનાવવામાં જે સામગ્રી વપરાઈ છે તે તો સમાજની છે. તેની ઉપર સમાજનો પણ અધિકાર છે, માટે તેનો બગાડ ન થઈ શકે. કૃતિનો આ મુખ્ય ધ્વનિ વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ પ્રગટ કરવો.
- વધેલું અન્ન અન્ય માણસોના ઉપયોગનું છે તેવી સમજણ પણ વિદ્યાર્થીઓને આપવી.

